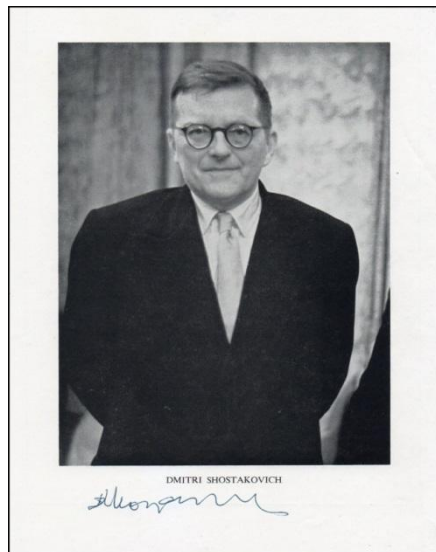


Dimitrij Sosztakovics:5 darab 2 hegedűre és
zongorára

Szerzők:Szentimrei Noémi, Szentpétery Csenge, Gulyás-Szabó
Szilveszter

Intézmény: Széchenyi István Egyetem-Varga Tibor
Zeneművészeti Intézet

Konzulens: Dr. Svikruha Márta



DmitrijDimirtijevics Sosztakovics

(1906 - 1975)

„Az érdeklődés középpontjában ma már nem az áll, hogy belső ellenálló vagy a rendszer áldozata volt-e, a valódi Sosztakovics keresésénél fontosabbá vált a zenéje.”

Közös kamarazenélésünk során számos érdekes darabbal találkoztunk, de Sosztakovics Öt darabja, melyeket Levon Atovmyan írt át 2 hegedűre és zongorára, különösen megragadta a figyelmünket. Vajon honnan származnak ezek az ötletes karakterekkel tarkított táncok és milyen indíttatásból írta ezeket a zeneszerző? Ezek a kérdésekre kerestük a választ, amikor kamarai tanulmányaink sorát szembekerültünk ezekkel a darabokkal, és lázasan kutatni kezdtünk a mű eredete után. Szerencsére rengeteg érdekes információra bukkantunk, melyeket most szeretnénk megosztani.

A vidám, játékos darabok mögött egy hihetetlen komoly és elhivatott ember áll, aki életében rengeteget szenvedett. Mikor a sztálini diktatúra 1936-ban a csúcspontjára hágott, a zeneszerző számos barátját megölték vagy börtönbe zárták – ő maga is kegyvesztetté vált. Az év

elején támadást indítottak ellene, az egyik leghíresebb cikk címe: „Zene helyett káosz!” Sosztakovics politikai helyzete miatt egyre kevesebb megrendelést kapott, jövedelme egyharmadára csökkent, ezért megragadott minden lehetőséget a komponálásra, beleértve különböző filmek, kísérőzenék megírását, melyet egyre jobban megszeretett. Bár a nagyvilágszimfóniáiról ismeri leginkább, szeretnénk megmutatni Sosztakovicsot az eddig ismeretlen oldaláról, amely tele van meglepetésekkel és ötletekkel.

A darabok bemutatásához szeretnénk ismertetni életútját, amely elvezette őt a színházhoz és a filmekhez. Sosztakovics orosz származású, 1906-ban született Szentpéterváron. Korán kitűnt zongora és zeneszerzői tehetségével. Édesapja Dmitrij Boleszlavovics, Édesanyja Szofia Vasziljevna, akitől első zongoraleckéit kapta kilenc éves korában, majd beiratkozott a zeneiskolába. Középiskolai tanulmányait 1919-ben kezdte a szentpétervári konzervatóriumban zongora és zeneszerzés szakon. Glazunov vette szárnyai alá és támogatta a tanulmányaiban. Zeneszerzést Steinbergtől, zongorázni Nyikolajevtől tanult. Diplomájára írott darabja, az I. Szimfónia (1924/25) hozta meg neki az első nagy sikert. A diploma megszerzése után zongoristaként és komponistaként is dolgozott. 1927-ben tevékenyen részt vett a leningrádi Munkás Ifjúsági Színház (TRAM) munkájában. Itt kérték fel első alkalommal színpadi művek kísérőzenéjének írására. Az 1928-as évben került kapcsolatba a filmekkel, s mindig lelkesen fogadta, ha filmzene írására kérték fel.

A filmbeli munkásságáról

Sosztakovics a hangosfilm megszületésének első napjától kezdve az egyik legaktívabb filmzeneszerző volt. Az első filmzenéjét az *Új Babylon* című néha filmhez írta. Ez volt a kezdete Sosztakovics jelentős mértékű filmzeneírói munkásságának. Egészen 5 évvel a halála előtti időszakig komponált filmzenéket. Saját terve volt egy film-opera írása. Több mint 30 film zeneszerzője volt. Többek között az *Ifjú gárda*, *Berlin eleste*, a *Maxim trilógia*, *Berlini fal*, az *Ellenterv*, és a *Bögöly* című filmnek a zenéjét is ő írta. Továbbá folytatta színházi tevékenységét. Például kísérőzenét komponált Shakespeare *Hamletjéhez*, vagy Balzac novellája alapján színpadra vitt *Emberi komédia* című művéhez.

Maguk a darabok

A filmzenék és a kísérőzenék jellegzetes karakterei közkedveltek lettek. Eredetileg egy-egy film aláfestő zenéjeként, egy színmű vagy egy ballett kísérőzenéjeként íródtak. A tételek nem mindig

az eredeti kontextusban hallhatóak, hanem rövidebben és egyszerű szerkezetekbe rendezve jelentek meg.

Ezekből a kompozíciókból többféle válogatás készült(3 *duett*, 5 *darab*, 6 *darab*), melyek zongorára, 2 csellóra és zongorára íródtak. Az általunk elemzett 2 hegedűre és zongorára készült verziót Levon Atovmyan írta át. Pedagógiai célzattal további kiadások születtek *Kisdarabok*címmel, melyben megtalálhatjuk a Polka középészét és az Elégiát „Sarmanka”néven. A fiatalabb korosztály részére könnyen játszható hangnemben íródtak, hangszerszerű és fülbemászó dallamával segítségül szolgál a különböző karakterek eljátszásában.

A darabok eredete

A Prelidiumot 1955-ben hallhattuk először a *The Gadfly* (magyarul: Bögöly) című filmben, gitáron, amit Aleksandr Mikhailovich Fajntsimmer rendezett Ethel Lilian Voynich eredeti regénye alapján (1897). Később majd ugyancsak Levon Atovmyan által szerkesztett Sosztakovics: *The Gadfly* suite Op.97a, no. 7. tételként is megszólal.

(Az előadásunk előtt ebből hallhattunk egy részletet, ami az átiratban már nem szerepel.)

A Gavotte és az Elégia először a *The Human Comedy* (magyarul: Az emberi komédia) Honoré de Balzac novellája alapján készült színpadi mű kísérezenejeként szólal meg vonószekarral 1933-1934-ben, majd ugyancsak közel húsz év múlva Levon Atovmyan által szerkesztett Sosztakovics: 3. Ballett Suite 2. tételként a Gavotte és 4. tételként az Elégia kapott helyet (1952/53). Ezért tárgyaljuk őket együtt. A Gavotte zenekari változatában külön érdekesség, hogy a zenekar végig pizzicatoval játssza a darabot, ezzel segítve a történet könnyedségét és tréfás jellegét, míg az átiratban ilyen utalás nincs.

Az Elégia eredeti változatában a főtéma, különböző hangszereken szólal meg, osztrínátó kísérettel bővül, majd ez az építkezés és egyben a záró motívum egy hatalmas fortisszimo szakasszal végződik az alaphangnem minore párjában. Ez a fokozás az átirat karakterdarabából kimaradt.

A Walzer az egyetlen tétel, amelynek nem letisztázott az eredete, továbbá, hogy miként, és hogyan hangzott az eredeti kompozíció, de feltételezhetően zenekar játssza és a *The Tale of the Priest and of His Workman*, (*Balda A Pap és Balda a munkásemler története*) című animációs filmben található meg. op.36 [1933/34].

A Polka tételt Sosztakovics a *The Limpid Stream* (*A Tisztavízű patak*) című ballett-hez írta (1934/35) op. 39 no.12 darabjaként, de az átiratnak csak a B része hallható, ugyan is ez ekkor még önálló kísérezene volt. Majd az A részt hallhatjuk a korábban már említett *The Human Comedy* (magyarul: Az emberi komédia) című színdarabban. Az átirat teljes egészét 1949-ben az 1. Ballett suite-ben találhatjuk meg zenekarral.

Preludium

Az első tétel a Preludium, a név a latin praeludere szóból eredeztethető, aminek a jelentése előjátszani. Először a 15-16. században találkozhatunk vele a hangszeres zenék bevezetőjeként. A tétel formája ABA, mely 4 ütem zongora bevezetővel indul.

Präludium I Prelude

Dmitri Schostakowitsch (1906–1975)
Bearbeitung: Lewon Atowmjan

Dmitri Shostakovich (1906–1975)
Arrangement: Levon Atovmyan

Moderato

Violino I

Violino II

Moderato

Piano

mp

Az A rész 8+8 ütemes periódus, melybenh-mollban csendül fela téma.

A B rész 4+4 ütemes a főtémából vett első 4 ütem augmentált transzformációja. Az indító 4/4-es lüktetést a B rész $\frac{3}{4}$ -es változata követi, röviden kitérve a paralel dúrba. Majd visszatér az A rész alaphangnembben, melyet 4 ütemes bővüléssel zár.

A FŐTÉMA:

mp dolce

mp dolce

p legato

B RÉSZ:

The musical score is for the B part of a Gavotte. It consists of two vocal staves (soprano and alto) and a piano accompaniment. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Poco più mosso' with the Russian translation '[Немного скорее]'. The dynamics are marked 'mf' (mezzo-forte). The piano part features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes in the right hand, while the left hand has a simpler bass line.

Gavotte

A Gavotte, egy népi eredetű francia tánc. Baszk földön még ma is találkozhatunk vele pantomim páros táncként. A 16. században az udvari táncok között, majd a 17. században már Lully operáiban is megjelent. Hangszeres zeneként pedig Corellinél, Vivaldinál, és Bachnál találkozhatunk.

A szerkezete ABA forma A-dúrban, ami egy ütem zongora bevezető után egy negyed felütéssel indul, így eltér a megszokott két negyedes felütésű gavotte kezdésektől.

II Gavotte

Tranquillo, molto leggiero

The musical score for Gavotte is written for two staves. The top staff is for a violin or flute, and the bottom staff is for piano. The key signature is A major (two sharps) and the time signature is 4/4. The tempo/mood is 'Tranquillo, molto leggiero'. The piano part starts with a piano (p) dynamic. The melody features a trill on the first measure and a 4-measure rest on the second measure.

Az Arészben hallunk egy nápolyi hangnemi kitérést, majd ezután újra visszajön a téma. Az átiratban a B rész a paralel mollban jelenik meg, ami az eredeti kontextusban nem hallható. Tematikailag azonos anyagú, az eddig hangzottakkal, melyet a zongora kísértékiemelt előkéjű orgonaponttal díszít. Majd az A rész fő témája tér vissza, és zárómotívum nélkül egy egyszerű akkorddal végződik a darab.

Elégia

A harmadik karakterdarab az Elégia, ami görög eredetű elegosz szóból következik és kesergést jelent. Általában szomorú hangvételű. A romantikus zenében sokszor megemlékezés eszköze.

Ez a tétel ugyan csak A-dúrban van. 2 ütemes zongora bevezetővel indul.

Elegie III Elegy

The image shows the beginning of the piano introduction for Chopin's 'Elegie III'. The score is written for piano and is in F major (three sharps) and 3/4 time. The tempo is marked 'Andantino'. The right hand starts with a descending eighth-note scale (F4, E4, D4, C4, B3, A3, G3, F3) and the left hand plays a simple bass line (F3, A2, C3, E2, G2, B1, D2, F2). The piano part is marked with a 'p' (piano) dynamic.

Érdekessége, hogy a lágyan ringó dallam nem szomorú hangvételű. A középrész terc rokon fordulattal díszített (F-dúr), mely a záró motívumban is megjelenik.

Walzer

Az 5 darab IV. tételeként a Walzer csendül fel.

A Walzer német szóból ered. Jelentése: keringeni, forgatni. A 18. század utolsó negyedétől eredeztethető, osztrák-bajor területen ismert $\frac{3}{4}$ -es löktetésű tánc, melynek előde a ländler. A virágkorát Bécsben élte. A kíséret basszus, akkord, akkord tematikájú, és annak ismétlésével adja meg a tánc löktetését, míg a szóló hangszer a dallamot rajzolja ki. Hummel, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Chopin, Liszt, Strauss, mind-mind komponáltak keringőket.

Sosztakovics Walzere a gyors típusú keringők közé tartozik. 4 ütemes zongora bevezetővel indul g-mollban, ami - ahogyan a többi tételnél is - megadja az löktetést, és a karaktert.

Walzer IV Waltz

Tempo di Valse. Moderato

Tempo di Valse. Moderato

mp

p

H.S.2216

A szerkezete visszatérő. Az A részben hallhatjuk a főtemát, majd ezután jön a B rész, amelyben variációval bontja ki a témát a szerző. A két hegedű párhuzamosan halad kettőskötésekkel és egy szólamcserével, mely során a 2. hegedű is vezető szerephez jut. A szentimentális hangulatú tétel érzelmes és expresszív jellegű.

Polka

A polka cseh eredetű kifejezés, amely „fél lépést” jelent. Más források szerint szó jelentése „lengyel lányka”, ezért lengyel eredetűnek tekintették a polonéz mellett. A polka 2/4-es, élénk tempójú páros tánc. 1830-ban jelent meg Prágában, 1839-ben Bécsben és 1940-ben pedig Párizsban. Smetana is komponált polkát az *Eladott menyasszony* című művében, illetve id. és ifj. Johann Strauss írtak polkákat: *Gyorspolkák*, *Villámlás és mennydörgés*, *Pizzicato-polka*, stb.

A Sosztakovics féle Polka 2/4-es ütemmutatója kitűnően érzékelteti a hallgatóval, hogy egykönnyed, táncételről van szó. Mint az előző tételekben ugyancsak ABA szerkezetű a darab és itt is játszik a zongora egy rövid bevezetőt (D-dúrban).

V Polka

Vivace

Vivace

f

Ezután megismerkedhetünk a témával.

p

p

Érdekessége a könnyed és játékos karakter. Különböző tréfás elemeket is felfedezhetünk benne. Gondoljunk itt a dinamikai kontrasztokra, a hangsúlyozott, markáns, forte kezdésre, asúlytalan helyen lévő sforzato akkordra, a 7 ütemes, dominánsan megtorpanó dallamra. AB részben a kísérő hangszer és a szóló hangszer egy kis időre felcserélik szerepüket, a két hegedű pengetve kísér, míg a zongora a dallamot játssza, mély és a magas regiszterben egyszerre.

A hegedűk szólamcserével újrjátsszák a dallamot, amely így kétszer hosszabban tér vissza. Ez is egyfajta játékosságot ad a tételnek.

Egy másik érdekesség a 4 ütemből álló befejezésben van. Amikor azt hinnénk, hogy vége a darabnak a codettában (Menomosso) 2 ütem szentimentális piano éneklés után hirtelen visszatálunk a forte, jó kedvű táncos ritmushoz (a tempo), ami kontraszt karakterével különleges csattanóként szolgál.



Ezzel a jó hangulatú, tréfás tánccal zárul a karakterekben, fordulatokban gazdag Öt darab. Reméljük, hogy olvasónk a szöveg által új, hasznos ismeretekre tett szert.

Végül pedig egy Sosztakovics idézettel szeretnénk zárni előadásunkat.

"I writemusic, it's performed. Afterall, mymusicsaysitall. Inthelongrun, anywordsaboutmusicare less importantthanthemusic." – DmitriShostakovich

Írok zenét, előadják. Végére is, a zeném mindent elárul. Hosszú távon a szavak a zenéről kevésbé fontosak, mint maga a zene.

Források

- Ivan Ivanovics Martinov: Sosztakovics (1965 Gondolat kiadó Budapest)
- Eric Salzman: A 20. Század zenéje (1980 Zenemű kiadó Budapest)
- Kókai-Fábián: Századunk zenéje (1967 Zenemű kiadó Budapest)
- Solomon Volkov: Sosztakovics és Sztálin (2006 Napvilág kiadó)
- <http://posztinfo.hu/arckepcsarnok/arckepcsarnok-oroszorszag/arckepcsarnok-oroszorszag-zene/dmitrij-sosztakovics/>

- http://hu.wikipedia.org/wiki/Dmitrij_Dmitrijevics_Sosztakovics
- http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_compositions_by_Dmitri_Shostakovich

Tartalomjegyzék

Előlap	1
D. Sosztakovics és az 5 darab	2
A filmbeli munkássága	
3	
Maguk a darabok	3
A darabok eredete	4
Preludium	4
Gavotte	
6	
Elégia	7
Walzer	8
Polka	9
Befejezés	10
Források	11